

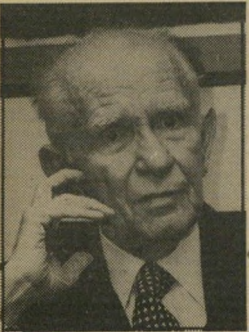
מזלם נטל גנרלים

אולי את מעשיו. אולי את היצירה שהותיר מאחוריו. אולי את מישפחתו. אני זוכר בדרדלל משהו שאני יודע להגדיר: את רוחו של האיש, את הטעם המיוחד של אישיותו, מין ניחוח נפשי. אולי אפשר לקרוא לזה נשמה. טעם אישיותו של אורי קיסרי דמה לריח של בושם צרפתי עדין, משהו נעים, קמצוץ של מתיקות, לא חזק מדי. אורי קיסרי היה אדם אופטימי. הוא האמין בבני אדם. הוא ראה רק טוב. קל היה לרמות אותו, ורבים עשו זאת. הוא האמין בתרבות המערבית, ובלבליה — צרפת, פאריס. את העולם הזה (שנקרא תחילה 9 בערב) ייסר בפסח 1937, שנתיים וחצי לפני שהמגפיים הנאצים רקעו על אבני המרצפות של השאנזליזיה ורמסו תקופה. מי העלה זאת על דעתו ב־1937? קיסרי האמין ביישוב ובמנהיגיו, ואחר־כך האמין במדינה ובמנהיגיה, הם לא יכלו לעשות כל רע. הוא לא רצה לשמוע עליהם כל רע.

הוא אהב את החיים, ובעיקר אהב את האהבה. הוא אהב בחורות יפות ומוכשרות, ולעיתים היה נרמה לי שהוא אהב את מישחק האהבה יותר מאשר את הנשים עצמן. הכרתי אותו באמצע שנות ה־40, בראשית דרכי העיתונאית, ואני זוכר בעיקר את האופטימיות הזו. אני זוכר אותו כיום, כסמל האופטימיות של הימים ההם. הימים של טרם־המדינה. כאשר היינו ישוב קטנטן, ציבור של 600 אלף נפש, אי קטן בעולם הערבי, מושבה קטנה ומרדנית תחת שילטונה של אימפריה איראית. איו אופטימיות שטפה אז את כולנו, האמנו ביכולתנו לעשות ככל העולה על רוחנו, לשנות את פני המרחב כולו, ליצור תרבות חדשה יש מאין. להקים מדינה שתהיה מיוחדת במינה, ג־עֶרְן.

כאשר נפטר קיסרי, החדש לפני 10 שנים, לא נותר דבר מכל אלה. המדינה הפכה מזמן מציאות, והמציאות שונה מן החלום. הפכנו מדינה חזקה, מיני־אימפריה, בעלת צבא כביר, מכונים להתגרות בכל העולם, לכפות את שילטוננו על עמים אחרים — אך האופטימיות אינה שורה עוד במקומותינו. אילו חי אורי קיסרי כיום, היה מהווה אנאכי רוניוס.

כבר כ־15 שנותיו האחרונות לא דבק האיש באמונתו. מילח' מת יו־ס־הִכְפּוּרִים הרסה אותו. זמן־מה לאחר מכן, במעמד פומי כי לרגל הצאת ספריו־כרונותיו, אמר לי שצדקתי במילחמה במימסר — מילחמה שהפכה תמצית העולם הזה. דבריו באותו מעמד היו בעיניי הודאה טראגית, כשהיא באה מפיו של איש זה, שכל־כך האמין, שכל־כך רצה להאמין.

קיסרי

ביקורת על ביקורת

חוויה חינוכית: בשנה שעברה הופיע בגרמניה תרגום של סיפרי אויב, אחי (או ידיו האויב, כפי שהוא נקרא בחו"ל). ההוצאה הגרמנית אספה את גוריה־עיתונות של הביקורות, ושלחה לי אותם בחבילה אחת. כך קראתי בזו אחר זו כ־25 ביקורות ארוכות וקצרות, בעיתונים גדולים וקטנים, מידי עיתונאים חשובים ובלתי חשובים. לא היכרתי איש מבין כל הכותבים.

היתה שם ביקורת אחת, על גבי שני עמודים, שגרמה לי להסמיק. הכותב תיאר את חיי ומעשי בצבעים לוחטים, והגיע למסקנה שהייתי צריך לקבל מזמן את פרס־נובל לשלום. היו שם שתיים־שלוש ביקורות שתיארו אותי כאדיוט נאיבי, שאינו יודע בין ימינו ושמאלו (ומכאן שאני היפוכם הגמור של הכותבים, היודעים את הכל).

אחדים תיארו אותי כפטריוט ישראלי, המשיע סוף־סוף את קולה של ישראל האמיתית, האהובה. אחרים תיארו אותי כמי שעוסק בהרפתקות מסוכנות, והגורם נזק בלי־שוער לארצו ולעמו. כמה מן הכותבים שיכחו את סיגנון הספר, ואחד כתב שהוא נקרא „כמו מותחן". שלושה כתבו שזהו ספר משעמם מאין־מחווה, העומס בפרטים טפלים, ושמשש אי־אפשר לקרוא בו עד הסוף. שניים כתבו, כל אחד בסיגנונו, שזוהי תערוכת מרתקת של סיפור עלילה והגות פוליטית, ומן הראוי שכל המתעניין בסיכסוך הישראלי־ערבי יקרא אותו.

אלמלא ידעתי כי כל הביקורות האלה מתייחסות לאותו הספר, הייתי יכול להסיק שמדובר על שני ספרים שונים לגמרי, ואולי על 25 ספרים שונים. ומהו הלך החינוכי? הייתי קראתי רק אחת מן הביקורות האלה — אחת החיוביות או אחת השליליות — הייתי עשוי לקפוץ מרוב שימחה או לשקוע בדכאון. אולם מכיוון שקראתי את כולן ביחד, בזו אחר זו, בעירוביות, הגעתי למסקנה הפילוסופית הנכונה.

המבקרים הם רק בני־אדם (ולפעמים גם זה לא). כל אחד מתרשם מספר בדרום. אולי היה באותו יום במצב־רוח טוב, אולי לא. אולי רב באותו בוקר עם אשתו, אולי בילה זה עתה אחר צהריים מנה עם מוזיקתו. אולי הוא ימני־קיצוני, ואולי שמאל־י. קיצוני. דיעותיו, אמונותיו הטפלות, העושר או העוני של ידיעותיו על הנושא, יחסו הריגשי לישראל ולערבים — כל אלה קובעים. יש מבקרים טובים (ולא חשוב אם דעתם על הספר חיובית או שלילית) ומבקרים רעים (וגם דעתם שלהם על הספר יכולה להיות חיובית או שלילית). אולם שום ביקורת אינה בכחינת תורה מסיני. צריכים להתוות כל ביקורת כאל דעתו של איש אחר על היצירה המבוקרת. ואם (כמו במיקרה זה) הסֶרֶה־כל של הביקורת נוטה דווקא לחיוב, דינו.

הפלסטינית. גם ידידי עיצאם אל סרטאוו, איש־אש"ף, הוזמן לכינוס זה. עוד לפני כן גילינו שיש לנו תחביב משותף: שנינו היינו מעוניינים במרע ההתנהגות של בעלי־החיים, אתולוגיה. באחת ההפסקות בכינוס הסיעו את כולנו לאוכספורד, כדי שנוכל לפשוט על חנויות־הספרים של העיר האוניברסיטאית. בדרך חזרה סיפר לי סרטאוו שהוא קנה ספר על מוצא האנושות. הספר טען כי האנושות אינה אלא מישגה של הטבע. לאחת ממישפחות הקופים קרה משהו חמור וחולני, היא סטתה מן הדרך. היא ירדה מן העצים, הודקה על רגליה האחוריות ויצאה לדרך חדשה. תוך כדי כך חל עיוות נורא במיבנה הנפשי שלה. בניגוד לרוב שאר בעלי־החיים, בני המישפחה הזאת רוצחים איש את רעהו סתם כך, עורכים מילחמות, ממציאים כלי־נשק להשמדה המונית, וגורע מכל: משמידים בהדרגה את שאר בעלי־החיים, וביניהם קרוביהם, שאר הקופים.

סרטאוו ואני, פלסטיני וישראלי, התווכחנו על תיאוריה זו באוטובוס, בדרכנו חזרה מאוכספורד לטירה. האם המין האנושי המפלצתי הזה ישמיד סוף־סוף את עצמו וינח לאשר בעלי־החיים לחזור לאיתנם, או שישמיד תוך כדי כך את הכוכב שלנו כולו? הסרט מתאר מקרוב את חיי הגורילות בטבע, בצילומים מרהיבים ומרהימים. הגורילות הענקיות הטילו את מוראן על הדימוין האנושי במשך דורות רבים, של צורתן האימתנית. בסרט הן מתגלות כיצורים טוב־לבב ושותרי־שלום, החיים בתורה מסוי ררת. לצופה אין ספק שמישפחת־הגורילות תרבותית הרבה יותר ממישפחת־האדם. הם קופים נחמדים מאיתנו.

עיניים אדומות

אי־אפשר שלא לאהוב את שירלי מקליין, ועל אחת כמה וכמה בתפקידה של מאדאם סוזאקא, המורה למוסיקה בסרט בשם זה. העלילה פשוטה בתכלית. המורה הקשישה מקבלת תלמיד חדש, נער הורי מוכשר, והופכת אותו לוורטואור. היא רוצה לחזיק בו, גם כאשר הוא כבר מגיע לרמה שבו הוא צריך לעמוד על רגליו שלו. בקטע זה עולה מישחקו של מקליין לשיא. היא נקרת בין שני

מקליין במאדאם סוזאקא

רגשות. היא זועמת על מה שנראה לה כנגידה, אך באותה השעה היא גם גאה בהישגיו, שהיה פרי האמאץ העצום שהיא השקיעה. יתכן שכל מורה מרגיש כך, ואולי גם כל אם. השתתפות בליבי במאבק שהתחולל בה, חי נקרת־י לא־אחת בין הרגשות דומות. לקחתי צעירים וצעירות, כתבים מתחילים, השקעתי בהם הרבה שנים של הכוונה והדרכה, שמחתי על התקרבותם, וברגע מסוים חיפשו להם מרחבים חדשים. אחרים רעכו ונעלמו. אחרים הצליחו והגיעו לעמדות־מפתח בעיתונות.

גם אני זעמתי לעיתים על מה שנראה לי כמעשה־נגידה כפוי־טובה. אך הזעם חלף מהר ונותרה הגאווה בהישגיהם. זוהי בעיניי ניצחית בין מורה ותלמיד, ושירלי מקליין, שאותה היכרנו כקומיקאית, מצליחה לבטא את הרגשות הסותרים והמורכבים ברגישות מופלאה. בצאת הקהל מן האולם היו לרבים מן הצופים עיניים אדומות.

אורי הראשון

כאשר זוכרים בן־אדם שהלך לעולמו — זה זוכרים, בעצמ?

„תנו לי גנרלים שיש להם מול", אמר נפוליון. וככל שהת־עמקתי בתולדות המלחמות, כן היטתי להבין מישאלה זו, גנרל וקו להרכבה דברים. אך יותר מכל הוא עוקק למול. גנרל בעל־מזל הוא קודם כל גנרל הנמצא במקום הנכון בשעה הנכונה.

בסיפרו הערומים והסתים מספר גורמן מיילר על גנרל אמריקאי גאון, שתיכנן תימרון מזהיר לכיבוש אי חשוב מידי היפאנים. הוא הגה את המערכה בראש, הכין את הכוחות, גיבש את התוכנית. הוא קבע מועד למיבצע, ולפני כן יצא מן האי כדי להתייעץ עם המפקדה. בהי־עדרו התמוטטה לפתע החזית היפאנית. סגנו של הגנרל — קציר־מטה מטומטם וחסר כל דימוין — נטל לידי את הפיקוד, ביצע את המיבצע והפך גיבור לאומי.

מיצננג

זהו סיפור דימויני. אך תולדות המלחמות מלאות בדוגמות כאלה. גנרלים מוכשרים רשמו את שמותיהם בספרי־ההיסטוריה מפני שהיו ברגע הנכון במקום הנכון, ראו את ההזדמנות הגדולה וניצלו אותה. לכל גנרל גדול היו עמיתים לא־פחות מוכשרים, ואולי גם יותר מוכשרים, שחיכו כל חייהם להזדמנות כזאת, והיא לא באה.

מי זוכר גנרל בשם עימנאל גרוש? ערב הקרב על ווטרלו שלח אותו נפוליון כדי לדרוף אחרי הצבא הפרוסי, שהוכה ונסוג. בלילה ובערפל חמקו הפרוסים מידי רודפיהם, פנו אחורה וצעדו לעבר ווטרלו. גרוש חיפש אחריהם ולא מצא אותם. בשאי הקרב של ווטרלו, כשהכל היה מונח על כפות־המאזניים, ראה נפוליון באופק את ענ־האבק של צבא מתקרב. אילו חזר המרשל גרוש והצטרף לכוח הצרפתי העיקרי, היה נפוליון מנצח וההיסטוריה היתה משנה את מהלכה. אבל מתוך הענן הופיעו הגייסות הפרוסים שהצטרפו אל הבריטים, וגזרו את דינו של נפוליון. בליכר, המרשל הפרוסי, נכנס להיסטוריה. גרוש המיסכן נשכה.

דברי ימי צה"ל מלאים בדוגמות כאלה. ינוש היה במקום הנכון ביום־הכיפורים, ועשה היסטוריה. אותו ינוש היה במקום מאוד לא־נכון במלחמת־הלבנון, וירד מן הפיק. כך גורודיש — במקום הנכון בששת־הימים, במקום הכי־לא־נכון ביום־הכיפורים. מרוע אני חושב על כך דווקא עכשיו? מפני שגנרל בעל־מזל אינו רק המצביא הנמצא במקום הנכון בשעה הנכונה. עוד יותר חשוב לו שלא להיות במקום הנכון בלילה־הנכון. הוא לא היה. לכן ליצחק רבין היה מול עצום ביום־הכיפורים — הוא לא היה. לכן הפך כעבור כמה חודשים ראש־הממשלה.

לצמרת הנוכחית של צה"ל — דן שומרון, איציק מרדכי, ובעיקר עמרם מיצננג — אין מול. ומי הגנרל בעל־המזל? יוסי פלר. הוא נמצא בצפון. רחוק מכל אינתיפאדה. וגם אהוד ברק. אין שומעים עליו, ומבחינתו זה טוב מאוד.

מיצננג נמצא במקום שאי־אפשר להצליח בו. כל מה שיעשה יהיה רע. על חיסול האינתיפאדה הוא יכול להגיד רק דיבריה־בל. כל מעשיו לדיכוי ההתקוממות הם חסרי־שחר, וגורמים רק להג־ברת האינתיפאדה ולהצלחתה. הם הורסים בהכרח את יוקרתו כמצביא ומכתימים אותו כבן־אדם. כשסיים את תפקידו, יהיה אדם הרס. המצביא שהפסיד את המלחמה בילדים ובאבנים. אולי אין זה רק עניין של מול. איש חכם כלל אינו מגיע למצב כזה. הוא מריח מרחוק את האסון המתקרב, ומסתלק מן התפקיד לפני שהמפולת מגיעה אליו וקוברת תחתיה את שמו הטוב ואת הקאריירה שלו.

שום תהילה לא תיפול בחלקם של הגנרלים במלחמה זו. הם לא יכבדו בשירים ובאלבומי־ניצחון. הם יסיימו את תפקידם, והמי־דינה תעשה את הכל כדי לשכוח אותם ואת המערכה האומללה שהם ניצחו עליה.

גנרלים חסרי־מזל. קרבנות האינתיפאדה.

הסוטים

כששואלים אותי מה אני רוצה להיות כשהיה גדול, אני יודע בדיוק מה התשובה: ארצה להיות חוקר של בעלי־חיים בחיק הטבע. כמו ריאן פוסי.

את ריאן פוסי הערצתי מרחוק, הרבה זמן לפני שנרצחה. ואיך אפשר היה שלא להעריך את האשה האמריקאית, שבילתה שנים רבות לבדה במעמקי אפריקה כדי לחקור את חיי הגורילות, עד שהפכה גורילות ומצילתם?

הסרט נורילות והגנרל הוא הרבה יותר מאשר תיאור חייה ומומה של פוסי. זהו כתב־אישום שופע־זעם. מי שצופה בו מתמלא אף הוא בחמת־זעם. עולה בו הרצון ליטול רובה ולהרוג את הפושעים.

אבל מי הם, בעצם, הפושעים? הכושים המיסכנים במדינת רואנדה, ההורגים את אחרוני הגורילות בטבע כדי להתפרנס? הממשלות המוכרות את הגורילות, כדי להכניס מטבע זר יקר למיניותיהם המדולדלות? סוחר־החיות, המעודדים את הציד כדי לספק קופים לגניחיות, או — גרוע עוד יותר — לספק ידי־גורילות גזועות וראשי־גורילות כרותים לחרייה־מתנה של רופאים ועורכי־דין?

כתב־האישום הוא גנר הגזע האנושי כולו, אותו זן של קופים רצחניים, פרוורסיים, שאין דומה לו בטבע באכזריותו המטומטמת. יש על כך תיאורית, שעשתה עלי רושם עז, אף שמעולם לא קראתי אותה. איני יודע גם מי כתב אותה. פעם הוזמנתי לכינוס בטירה ליד אוכספורד, לדיון בבעיה